Galaction VEREBCEANU
Institutul de Filologie al MECC
(Chişinău)

UN DICŢIONAR MULTILINGV DIN SECOLUL AL XVII-LEA?

A multilingual dictionnary from the 17th century?

Abstract: The subject of our study is the work titled *Dicţionarul greco-slavo-româno-latin* (17th century), whose author is supposed to be Nicolae Milescu Spătarul. We analyse some allegations of Al. Nichitici, the editor of the volume, concerning the paternity, the dating and the content of the manuscript, as well as the methodology of transcribing the text contained in the kievan manuscript.

Keywords: consonant, dictionary, leaf, grapheme, lexicon, manuscript, word, sound-type, text, vocal.

Rezumat: Subiectul însemnărilor de mai jos constituie lucrarea intitulată *Dicţionarul greco-slavo-româno-latin* (*secolul al XVII-lea*), al cărui autor se presupune a fi Nicolae Milescu Spătarul. Sunt luate în discuţie unele afirmaţii ale lui Al. Nichitici, editorul volumului, referitoare la paternitatea, datarea şi conţinutul manuscrisului, precum şi la metodologia de transcriere a textului cuprins în manuscrisul kievean.

Cuvinte-cheie: consoană, dicţionar, filă, grafem, lexicon, manuscris, slovă, sunet-tip, text, vocală.

1. Recent, Editura chişinăuiană Arc, în colaborare cu Tipografia Bons Offices şi cu sprijinul Administraţiei Fondului Cultural Naţional (România) şi Ministerului Educaţiei, Culturii şi Cercetării al Republicii Moldova, a publicat un impunător volum lexicografic[1]. Având un format de dimensiuni mari (*in-folio*), textul manuscrisului, cuprinzând 411 file, impresionează nu atât prin numărul mare de cuvinte, ci, în mod deosebit, prin faptul că include numeroase sintagme şi chiar propoziţii, al căror rol este să explice cuvântul tradus sau să indice unele sinonime ale acestuia, procedeu mai rar folosit de alcătuitorii de lexicoane din perioada veche a limbii române.

[1.] Nicolae Milescu Spătarul, *Dicţionarul greco-slavo-româno-latin (secolul al XVII-lea)/ Греческо-славянско-румынско-латинский словарь (XVII век) / Greek-slavonic-romanian-latin (17th century)*. Prelucrare, transcriere, adnotări şi introducere Alexandru Nichitici, acad. GUSP /Обработка, транскрипция, аннотации и введение Александр Никитич, академик ГУСП/ Processing, transcription annotatioons and introduction, Alexandru Nichitici, acad. GUSP, Chişinău, Editura Arc, 2015, 1552 p.

BDD-A28161 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

Faptul în sine – publicarea unui dicţionar, considerat a fi „primul dicţionar românesc”[2] (p. 9), cum crede editorul, Alexandru Nichitici, istoric de profesie, un bun cunoscător şi editor al documentelor de limbă română veche, – ne-a suscitat interesul de a ne expune mai pe larg asupra unor chestiuni legate de paternitatea, datarea şi aspectul lingvistic al manuscrisului, care, cum se afirmă în *Nota Editurii*, ar putea „trezi dezbateri în rândurile specialiştilor atât despre fondul scrierii, cât şi despre posibilul ei autor” (p. 5). Într-adevăr, *Lexiconul*[3], privit sub diverse raporturi, necesită anumite comentarii şi precizări menite să clarifice unele afirmaţii discutabile şi, pe alocuri, pretenţioase emise de editor.

2. Din **descrierea manuscrisului**, aflăm că *Lexiconul* „este editat în premieră absolută după manuscrisul greco-slavo-româno-latin elaborat de marele cărturar moldovean Nicolae Milescu Spătarul în anii 1672–1675” (p. 7), că „a fost descoperit de noi la Kiev, în anul 1986, în secţia de manuscrise a Bibliotecii Centrale Ştiinţifice a Academiei de Ştiinţe a Ucrainei”[4], că „reprezintă un manuscris original, scris în a doua jumătate a secolului XVII”[5] de „două persoane diferite”, că „scrierea este cursivă” (p. 8) şi că „manuscrisul conţine aproximativ 17 000 de cuvinte greceşti, nu mai puţin de 6 000 de cuvinte slave, ceva mai mult de 24 000 de cuvinte româneşti şi o serie de cuvinte în latină” (p. 10).

Un loc aparte în *Introducere* îl ocupă informaţia referitoare la faptul că N. Milescu ar fi lucrat, în primii ani de la sosirea sa în Rusia, asupra unui dicţionar greco-slavono-latin[6], Al. Nichitici referindu-se la mai mulţi cercetători din secolul al XIX-lea şi al XX-lea care s-au ocupat îndeaproape de viaţa şi activitatea lui N. Milescu. Prima menţiune despre dicţionar aparţine lui Émile Picot[7].

[2.] Întâietatea aparţine *Lexiconului slavo-românesc* (manuscris din 1649) al lui Mardarie Cozianul, considerată cea mai veche lucrare lexicografică cunoscută astăzi (vezi Creţu 1900).

[3.] Folosim aici şi în continuare abrevierea *Lexicon*, în conformitate cu menţiunea de la p. 1125 a lucrării editate unde scrie: „Scara acestui *Lexicon*, în care numărul ce iaste pus pre la cuvinte arată fieştecare cuvânt la ce faţă înapoi a *Lexiconului* să află” – şi în consens cu termenul folosit în lucrările lexicografice din epocă; cf., de exemplu, Creţu 1900.

[4.] Astăzi: Institutul de Manuscrise al Bibliotecii Naţionale a Academiei de Ştiinţe „V. I. Vernadsky” din Kiev.

[5.] Manuscrisul nu conţine informaţii referitoare la numele autorului, data sau locul unde a fost elaborat.

[6.] Intenţia lui N. Milescu de a întocmi un asemenea lexicon ar putea fi legată nemijlocit de colaborarea sa cu Academia slaveano-greco-latină şi colegiile din Moscova, pentru care el elaborează manuale greceşti şi latine, participând şi la selectarea profesorilor pentru Academie, şi de aşa-zisa activitate pedagogică a sa: da lecţii de însuşire a limbilor străine copiilor boierului Matveev şi celor ai prinţului Cerkaski (Vezi Арсеньев 1910, p. 7; Panaitescu 1993, p. 82, 83; Урсул 1980, p. 60–61).

[7.] Vezi Picot 1883: „Le premier ouvrage dont il s’occupa, fut un **Dictionnaire grec-latin-russe**, auquel il travailla dès les premiers temps de son sejour en Russie, mais que, à ce que croyons, ne fut pas achevé” (p. 449).

BDD-A28161 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

Ideea, se pare, a fost susţinută de mai mulţi biografi ai cărturarului moldovean, editorul referindu-se la studiile cercetătorilor I. Mihailovski[8] şi P.P. Panaitescu[9], precum şi citând din lucrările lui D. Bantâş-Kamenski[10] şi Iu. Arseniev[11]. La sfârşitul acestei incursiuni bibliografice, Al. Nichitici afirmă: „Toţi aceşti oameni de ştiinţă <...> redau într-un mod eronat denumirea manuscrisului. În realitate, titlul lucrării, aşa cum a fost gândit de autor, sună astfel: *Dicţionarul greco-slavo-româno-latin*" (p. 7), prin „toţi" înţelegându-se, de fapt, doar afirmaţia lui E. Picot, a cărui ipoteză a fost împărtăşită de I. Mihailovski şi P.P. Panaitescu, cei trei cercetători, la care adăugăm pe A. Iaţimirski[12] şi D. Ursul[13], denumind diferit titlul lexiconului (cf. notele 6, 7, 8, 11, 12 din subsol, sublinierea ne aparţine).

Bazându-se pe filigranele hârtiei, fără însă a reproduce imaginea lor, şi pe confruntarea caligrafiei textului manuscris cu autografele lui N. Milescu, copii publicate şi comentate în literatura de specialitate[14], Al. Nichitici atribuie *Lexiconul* lui N. Milescu.

O ultimă comentare a ideilor expuse în *Introducere* se referă la afirmaţia editorului conform căreia, în procesul de întocmire a *Lexiconului*, ajutorul lui Nicolae Milescu ar fi fost uricarul moldovean Petre Dolgovo[15], care ar fi alcătuit indicele (*Scara*) cuvintelor cuprinse în textul manuscrisului (p. 9).

---

[8] Vezi Михайловский 1895: „есть указание на то, что Спафарий трудился в 1672 году над составлением **греко-славяно-латинскаго лексикона**; но что было сделано и было ли что сделано Спафарием, никаких сведений нет" (p. 10).

[9] Vezi Panaitescu 1993: „Nicolae Milescu lucra în 1672 la un **dicţionar slavo-greco-latin**, care nu s-a mai găsit" (p. 91).

[10] Informaţia lui Al. Nichitici conform căreia D. Bantâş-Kamenski ar fi afirmat că „Nicolae Milescu, în 1972 lucra şi asupra acestui dicţionar" (p. 7) nu corespunde adevărului. Într-adevăr, lucrarea lui D. Bantâş-Kamenski conţine un articol intitulat *Spafarii* (vezi Бантьш-Каменский 1836, p. 75–85), dar citatul menţionat de editor lipseşte cu desăvârşire în dicţionarul cercetătorului rus.

[11] Nici citatul editorului – „Nicolae Milescu, în anul 1672, lucra asupra dicţionarului greco-slavono-latin, care nu s-a mai găsit" (p. 7) –, atribuit lui Iu. Arseniev, nu se regăseşte în cele 63 de p. ale lucrării autorului rus.

[12] Vezi Яцимирский 1910: „В то же время он по собственному почину перевел Арифмологион, а также трудился над составлением **греко-славяно-латинскаго лексикона**" (p. X).

[13] Vezi Урсул 1980: „Есть также сведения о том, что он готовил **греко-латино-славянский лексикон**" (p. 61).

[14] Vezi Mareş 1979, p. 260, 261; Herodot 1984, p. 412–413, în special p. 565, cu o bibliografie bogată referitoare la autografele lui N. Milescu.

[15] Originea lui P. Dolgovo ca fiind moldovean şi alcătuitor al indicelui de cuvinte (p. 9) nu este în niciun fel susţinută de vreun argument, în manuscris lipsind orice informaţie în acest sens. Singura ştire, cunoscută nouă, despre P. Dolgovo, e drept indirectă, se conţine în documentele de arhivă din acea perioadă. Iată pasajul, în traducerea lui Şt. Lupan (vezi Lupan 1991, p. 45), extras dintr-un act al vremii: „Iar cărţile acele le-a compus şi le-a cules din diferite cărţi traducătorul de limbă elină-greacă din Departamentul Soliilor (Posolski Prikaz – *subl. noastră*) Nicolae Spătarul şi încă ipodiacul Petre Dolgovo…". Informaţia este preluată de alţi biografi ai cărturarului moldovean, unul din aceştia, I. Mihailovschi, referindu-se la activitatea de traducător a lui Nicolae Milescu, preciza că nu este îndeajuns cunoscut rolul şi gradul de participare a lui P. Dolgovo în compunerea şi alcătuirea cărţilor. Necesitatea colaborării lui N. Milescu cu

BDD-A28161 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

3. Structura volumului se prezintă astfel: *Nota Editurii* (p. 5), *Introducere*[16] (p. 7–10), două mostre de autografe ale lui Nicolae Milescu Spătarul (p. 20–21), textul *Lexiconului* propriu-zis (p. 31–1123), precedat de trei pagini albe cu scurte notiţe şi încercări de peniţă (p. 23–25[17], 28) şi alte două pagini (p. 27, 29) conţinând termeni româneşti, pe care editorul i-a restabilit „conform indicelui" (p. 1141, nota 5). Cartea mai cuprinde câteva indice de cuvinte: primul, *Scara* (p. 305–405), este parte componentă a manuscrisului, iar celelalte au fost întocmite de Al. Nichitici: *Indicele cuvintelor omise* (p. 1518–1547), *Lista ligaturilor şi ductul unor litere greceşti* (p. 1548), *Indicele cuvintelor greceşti, Indicele cuvintelor în Scară* şi *Indicele alfabetic al cuvintelor omise* (p. 1549). Ediţia este organizată în felul următor: pe pagina din stânga se află reproducerea facsimilată a originalului, iar pe cea din dreapta, transcrierea în limba română, precedată de cuvintele tipărite în greacă, slavă, română chirilică şi urmată, foarte rar, de cele în latină. În notele de subsol au fost trecute greşelile şi modificările copistului, precum şi unele comentarii ale editorului, traduse în limbile rusă şi engleză.

4. Partea esenţială a manuscrisului şi cea care interesează este **textul** *Lexiconului*, ordonat în formă de coloane şi conţinând, de regulă, trei sau, foarte rar, patru liste de cuvinte (greceşti, slave, româneşti şi, sporadic, latine). Uneori coloana cu termeni greceşti este continuată în partea dreaptă a filei, după care urmează doar echivalentele româneşti (p. 66[18], 86, 100, 208, 916). Alteori, situaţia se inversează: lista a patra din dreapta filei apare sub formă de o propoziţie/frază românească supuse traducerii în greacă (p. 378, 432, 454, 470, 856). Într-un caz, pe fila de la p. 46, primele 12 cuvinte româneşti sunt repetate, formând a patra coloană.

4.1. Termenii greceşti, aranjaţi în ordine alfabetică în partea stângă, cuprind pe fiecare filă un număr inegal, de cele mai multe ori acesta variind între 30 şi 31. Mai puţine cuvinte, între unu şi nouă, 11 şi 27, se constată pe filele care încheie litera din alfabet grecesc (p. 1028, 994, 486, 1052, 892, 1104, 1114 şi, respectiv, 520, 702, 708, 236, 902, 774, 626, 646, 878).

4.2. Coloana a doua a manuscrisului este rezervată **echivalentelor slave**, pentru care autorul nu a dat totdeauna (nu a găsit/nu a ştiut) corespondentul cuvântului grecesc. Numărul lor – rareori depăşind cifra 20 – înregistrează pe o pagină, după caz, o doime din termenii greceşti, un sfert dintre aceştia sau doar câteva cuvinte.

P. Dolgovo în traducerea din limba rusă era dictată, cum crede I. Mihailovschi, de faptul că N. Milescu nu cunoştea foarte bine limba slavonă, cel puţin în primii ani de aflare în Rusia, iar limba rusă vorbită nu o cunoştea (vezi Михайловский 1895, p. 7; cf. şi Яцимирский 1910, p. X; Урсул 1980, p. 61). De menţionat şi faptul că una din cercetătoarele operei lui N. Milescu, O. Belobrova, raportându-se la persoanele care au participat la elaborarea lucrărilor cărturarului moldovean, indică un număr de cca 10 copişti şi lucrători ai copertelor, printre aceştia nefigurând numele lui P. Dolgovo (Vezi Белоброва 1991, p. 61).

[16] Textul *Introducerii* este reluat în limba rusă (p. 11–15) şi în limba engleză (p. 16-19).

[17] În partea de sus a paginii 23 este imprimat titlul propus de editor: DICŢIONARUL GRECO-SLAVO-ROMÂNO-LATIN, titlu care nu se regăseşte în manuscris.

[18] Pentru comoditate, trimiterile indică, aici şi în continuare, paginile ediţiei: cele pare se referă la fila manuscrisului xerocopiat amplasat pe stânga, iar cele impare – la transcrierea plasată pe dreapta.

BDD-A28161 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

Mai mult, pe unele porţiuni ale manuscrisului, *Lexiconul* nu mai este trilingv, ci bilingv, greco-român, cum apare pe p. 210, 662, 704-710, 724-732, 736, 738, 772, 774, 806, 812, 880-892, 902, 986-992, 1026, 1050, 1078, 1102.

4.3. Traducerile româneşti, asupra cărora ne vom referi pe larg mai jos, sunt cele mai numeroase. Numărul mare al acestora (uneori cuvintele româneşti întrecând de două ori termenii greceşti) se explică prin faptul că autorul, un bun cunoscător, în general, al limbii române, nu doar traduce, ci şi glosează unele cuvinte sau expresii, indicând, câteodată, şi sinonimele acestora. Această modalitate de descriere a termenilor româneşti, mai puţin folosită în lucrările lexicografice ale epocii vechi, trădează scopul autorului de a realiza un instrument real şi de folos în procesul de traducere a unor scrieri greceşti, eventual slavone, în sau din limba română.

4.4. Echivalentele latineşti întrunesc un număr nesemnificativ. Este de presupus că intenţia autorului a fost să dea şi traducerile latineşti, aşa cum apar cele 15 cuvinte şi îmbinări din coloana a patra de la începutul manuscrisului (p. 30). Ulterior ideea, se pare, a fost abandonată, termenii latini fiind dispersaţi la distanţe mari în text – de regulă câte un cuvânt (p. 66, 94, 448, 706, 986, 1028), câte două cuvinte (p. 678, 902) sau câte trei cuvinte ori expresii (p. 88, 206, 242). Dacă facem abstracţie de cele două pasaje de la finele textului de bază (p. 1105 şi 1123), constând dintr-un amestec de cuvinte şi expresii latine (lipsite de continuitate şi oarecum confuze) traduse, selectiv, în greacă şi română, atunci numărul total al unităţilor latine se apropie de cifra 50.

În continuare, ne vom referi la modalitatea de transpunere a termenilor româneşti din alfabetul chirilic în cel latin, insistând în mod special asupra valorii slovelor care ridică probleme de interpretare, după care vom examina aspectul lingvistic al unităţilor româneşti rezultate în urma traducerii din limba greacă.

5. Transcrierea. Editarea unor texte vechi, în general, şi a unor lucrări lexicografice, în special, presupune în mod imperios analiza critică a **grafiei**. Problema care apare în această situaţie constă în faptul că grafia chirilică trebuie interpretată, ţinându-se seama de principiile generale ale scrierii slavone româneşti şi de valoarea semnelor grafice în textele slave, ca punct de referinţă avându-se fonetica limbii române din perioada elaborării textului şi, respectiv, stadiul atins de graiurile dacoromâne din epoca dată. Din acest punct de vedere, ediţia lui Al. Nichitici ar fi câştigat dacă ea ar fi avut un capitol, de tipul unei *note asupra ediţiei*, în care să se fi precizat, asemenea ediţiilor critice, valorile slovelor folosite în textul manuscrisului, care, de cele mai multe ori, ridică probleme de interpretare. Prezentăm în continuare unele soluţii de interpretare a grafiei, deduse din modul de transcriere de editor a textului manuscris.

5.1. Slova qa fost redată constant prin *z*, în dauna unei realităţi fonetice din textele vechi proprii, mai ales, graiurilor de tip nordic. De exemplu, în manuscris apare forma *astă**dz**i* (p. 448), iar în transcriere slova respectivă este notată prin *z*: *astăzi* (p. 449). La fel: *ca**dz**u* (p. 384) – *cazu* (p. 385), *Dumnă**dz**ău* (p. 436) – *Dumnăzău* (p. 437), *întin**dz**u* (p. 730) – *întinzu* (p. 731), *şe**dz**u* (p. 990) – *şezu* (p. 991), ***dz**ic* (p. 634) – *zic* (p. 635) etc.

BDD-A28161 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

5.2. În cazul slovelor ѡ şi ѡ, grafiile *co**ja***[19] (= *coajă*, p. 1065), *leo**ica*** (= *leoaică*, p. 633, 635, 1271), *a doa o**ra*** (= *oară*, p. 729), *gazdă de o**speţi*** (= *oaspeţi*, p. 735), *pleo**pa*** (= *pleoapa*, p. 97), *ş**opta*** (= *şoaptă*, p. 459, 1111), *vio**ra*** (= *vioară*, p. 647) necesitau anumite comentarii sau urmau să fie transcrise cu diftong, în nota de subsol făcându-se precizarea respectivă.

5.3. ь, ъ au fost echivalate prin *ă* sau *î* actuali: *cumpărând* (p. 39); cf. însă ezitări de transcriere: *adăncu* (p. 1137) – *adâncu* (p. 239), *râdic*[20] (p. 131) – *răsipescu*[20] (p. 321) – *râsâpă* (p. 1409), *răsipire* (p. 321) – *râsâpire* (p. 1409), *vărtute* (p. 1177) – *vârtute* (p. 425), uneori şovăirea editorului în a transcrie slovele în discuţie consemnându-se chiar pe aceeaşi pagină în acelaşi cuvânt: *dintăi* – *dintâi* (p. 871), *întăi* – *întâi* (p. 873), *întăiul* – *întâiul* (p. 873). În unele contexte prezenţa ierurilor este pur grafică[21]: *usuc* = *usuc* (p. 737), şi nu una fonetică, cum apar transcrise greşit cuvintele: *crivăţă* (= *crivăţ*, p. 255), *drobă* (= *drob*, p. 1281), *duhă* (= *duh*, p. 411; v. şi p. 1367), *mă înfăşură* (= *mă înfăşur*, p. 413, cu echivalentul în sl. *otzvezuiusea*, p. 412), *înfricoşăză* (= *înfricoşăz*, p. 325 şi 1534), *proşcă* (= *proşc*, var. reg. „împroşca", sl. *streliu*, p. 91), *vără* (= *văr*, gr. εξοδελφος, sl. *plemen*, p. 419).

5.4. Slova ѣ este transcrisă diferit, editorul echivalând-o când prin *e*: *căpist**e**re*[22] (p. 917), *găt**e**şte* (p. 41), *jidov**e**şte* (p. 527, 529), *slăb**e**şte* (p. 51), când prin *ea*: *as**ea**m**ea**nea* (p. 523), *cântăr**ea**ţu* (p. 1107), *cu d**e**-**a** sila*[23] (p. 933), *grec**ea**şte* (p. 901), când prin *ia*: *tăiar**ia*** (p. 1463), inconsecvenţa redării lui iati atestându-se – destul de frecvent – în cadrul aceluiaşi cuvânt: *căd**e**re* (p. 181, 875) – *căd**ea**re* (817), *cr**e**ştere* (p. 223) – *cr**ea**ştere* (p. 1073), *deoch**e**re* (p. 245) – *dioch**ea**re* (p. 771), *dur**e**re* (p. 49, 51, 81, 589) – *dur**ea**re* (p. 553, 597, 845), *l**e**sni* (p. 483) – *l**ea**sni* (p. 481), *păr**e**re* (p. 283) – *păr**ea**re* (p. 217), *petr**e**cere* (p. 43) – *petr**ea**cere* (859), *şid**e**re* (p. 537) – *şid**ea**re* (p. 535), *t**e**mere* (p. 303) – *t**ea**mere* (p. 297), *tr**e**cere* (p. 307, 317, 811) – *tr**ea**cere* (p. 799, 1039), *v**e**rde* (p. 1093) – *v**ea**rde* (p. 849), *de vr**e**me ce* (p. 435) – *de vr**ea**me ce* (p. 437), *ur**e**che* (p. 225, 233) – *ur**ea**che* (p. 769), *vr**e**dnic* (p. 153) – *vr**ea**dnic* (p. 437) etc.

5.5. Slova ѧ este redată, în mod normal, prin *ia*, când este în poziţie iniţială: ***ia**ste* (p. 409) sau precedată atât de vocală: *bănu**ia**lă* (p. 1047), cât şi de consoană: *ghi**a**ţă* (p. 619), *ti**a**că* (p. 609), *di**a** rândul* (= *de-a rândul*, p. 535), dar şi prin *ea*: *înceteaz**ă*** (155), *smintealăă* (p. 37), lipsa de consecvenţă constatându-se în acelaşi cuvânt: *li**a**păd* (p. 385) – *l**ea**pădă* (p. 55), *osten**ia**la* (p. 695) – *osten**ea**lă* (p. 845).

5.6. Slova ѧ este transcrisă, foarte des, prin diftongul *ia* sau, mai rar, prin diftongul *ea*, indiferent de locul său în cuvânt, în poziţie iniţială: ***ia**ste* (411), *de la **ia*** (p. 395) şi *pre **ea*** (p. 353) ori când urmează unei consoane: *amegir**ea*** (p. 737), *a av**ia*** (p. 1103),

[19] Cf. în *Scară*: *co**aj**ă* (p. 1249).

[20] *A ridica* şi *a risipi* au suferit aceeaşi modificare: *ă* > *i* (prin stadiul *î*). Se impunea, aşadar, unificarea transcrierii: *răd**i**c*, *răs**i**pesc*, forma etimologică fiind predilectă şi acoperind o realitate fonetică în epoca veche.

[21] Aparţia ierului mic la finală era dictată de regula ortografică slavă „de a evita silabele terminate în consoană" Rosetti 1978, p. 455.

[22] Transcris: *căpist**ea**re* (p. 917) şi *căpest**e**r* (p. 1441).

[23] Transcris: *cu d**ea**sila*.

BDD-A28161 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

cămiaşă (p. 839), *diasupra* (p. 435), *îndrăznială* (p. 273) etc. Contextul pledează însă pentru valoarea *e* (eventual *e* deschis) în grafiile: *lemnia*[24] (= *lemne*, p. 743) (cf. pe aceeaşi pagină: *lemne*), *poate să fiia* (= *să fie*, p. 405), *cu neîncetaria* (= *neîncetare*, p. 405), *optuzăci şi şesia* (= *şese*, p. 743), *de tămîia* (= *tămâie*, p. 639), dar şi în alternanţele grafice: *aproapia* (p. 915) – *aproape* (p. 915), *cheltuiascu* (p. 427) – *cheltuescu* (p. 427), *de hârtiia* (p. 1213) – *de hârtie* (p. 249), *iarnezu* (p. 739) – *ernez* (p. 1089), *iaşire* (p. 739) – *eşire* (p. 427), *mă întăriascu* (p. 407) – *întărescu* (p. 407), *lăcuiascu* (p. 413) – *lăcuescu* (p. 413), 1067), *săptemvriia* (p. 1415) – *septemvrie* (p. 911), *trăiascu* (p. 811) – *trăescu* (p. 311), *viiarme* (p. 925) – *vierme* (p. 925), *de bună voia* (p. 1213) – *de bună voe* (p. 223).

5.7. Slova ѧ este echivalentul grafic al unor segmente fonetice corespunzătoare astăzi lui *î*, *îm* şi *în* şi este redată întocmai: *învăţ* (p. 581), *imblânzire* (p. 869), *ingropu* (p. 581) etc. Uneori însă slova este transcrisă fie ca *îm*: *îmbogăţitoriu* (p. 837), *împotrivnic* (p. 841), *împreună* (p. 861), *împut* (p. 861), fie ca *în*: *înpletire* (p. 835), *înpungu* (p. 563, 871), oscilaţia consemnându-se chiar în acelaşi cuvânt: *îmbogăţăscu* (p. 837) – *înbogăţăscu* (p. 481, 1541), *împistrire* (p. 839) – *înpistrire* (p. 1541), *împistritură* (p. 839) – *înpistritură* (p. 1541), *împestritu* (p. 839) – *înpistrit* (p. 837).

5.9. Transcrierea slovelor ч şi ѫ este, de asemenea, fluctuantă: *ceară* (p. 1021), *geamăn* (p. 329), *răceală* (p. 1113) etc., dar şi: *amăgială* (p. 811), *cărucian* (p. 553), *ciapă* (p. 617), *ciasornicu* (p. 1119), *ciată* (p. 997), *finicianului* (p. 1067), *luciafăr* (p. 487), *pătucian* (p. 595), *săcială* („ţesală”, p. 743), *sprâncianâ* (p. 771), nehotărârea transcrierii slovei consemnându-se în acelaşi cuvânt: *ceaţă* (p. 577) – *ciaţă* (p. 517, 227), *gâlceava* (p. 643) – *gâlciavă* (p. 515, 517, 999).

5.10. Grafii alternante se constată şi în transcrierea slovei ѳ: *antipatul* „proconsul” (p. 129) – *anfipatul*[25] (p. 1131), *Afina* (p. 55) – *Atina* (p. 1127), *feoologhi* (p. 1493) – *teologhi* (p. 509). În alte cazuri preferinţă se dă formelor notate cu *f*: *aferin peşte* (p. 55) în loc de *aterin*, *Falpiof* (p. 503) î. l. d. *Talpiot*, *favor* (munte, p. 503) î. l. d. *Tavor*, *heref* (p. 1089 î. l. d. *Heret*, *panfir* î. l. d. *panteră*[26], *Sabaof* (p. 905) î. l. d. *Savaot*, *Tafef* (p. 999) î. l. d. *Tafet*.

5.11. Privitor la interpretarea slovelor scrise deasupra rândului este de menţionat că suprascrierea s-a făcut, în linii generale, conform cu principiile unanim acceptate în ediţiile ştiinţifice ale textelor vechi: *mi* (*s*) *face milă* (p. 646) = *mi s*[*ă*] *face milă* (p. 647), *mi*(*l*) (p. 290) = *mi*(*l*)[*ă*] (p. 291), *podoa*(*b*) (p. 942) = *podoab*[*ă*] (p. 943), *sor*(*ă*) = *sor*[*ă*] (p. 45) etc. Nu puţine sunt însă cazurile în care editorul adoptă interpretări particulare. Astfel, primul *s* din *şe*(*s*)*sprezece* (p. 376) urma să fie transcris *şesăsprezece*, conform normei textului, şi nu *şessprezece* (p. 377). Transcrieri individuale se constată şi în: *să* (*s*) *căiască* (p. 1428), notat însă *să-s căiască* (p. 1429), *clătinându*(*s*), *cutremurându*(*s*) (p. 1244) – *clătinându-s*, *cutremurându-s* (p. 1245), *iubindu*(*s*) (p. 30) – *iubindu-s* (p. 31), *îngiugându*(*s*) (p. 466) – *îngiugându-s* (p. 467), *la*(*s*) *să fie* (p. 206) – *las să fie* (p. 207), *la*(*s*) *să zicem* (p. 206) – *las să zicem* (p. 207), *puindu*(*s*) (p. 1362) – *puindu-s* (p. 1363),

[24] E vorba, probabil, de o particularitate pur grafică, fără acoperire fonetică.
[25] Transcris: *afipatul*.
[26] Transcris: *panfi*(*r*).

BDD-A28161 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

trăgându(*s*) (p. 422) – *trăgându-**s*** (p. 423), *ţintuia*(*l*) (trad. sl. *gvozdenie*, p. 378) – *ţintuia**l*** (p. 379). Gr. ιδου corespunde rom. *iată*, *vezi, uite*, autorul manuscrisului scriindu-l *ia*(*t*) (p. 214, 470), editorul însă propune lecţiunea *iat*[27] (p. 215, 471), în loc de forma normală *iată*, cum apare la p. 711: *iat*[***ă***].

6. Aspectul lingvistic. **Fonetica** termenilor româneşti traduşi din greacă reprezintă un amestec de fenomene înregistrate, mai ales, sub formă de dublete. Cele mai ilustrative trăsături fonetice[28] pot fi repartizate astfel:

6.1. *Vocalism*.

6.1.1. a: *dasc**a**l* (p. 1113) – *dăsc**ă**liţă* (p. 327), *m**ă**car* (p. 551) – *m**a**car* (p. 365); *b**ă**laur* (p. 343), *în z**ă**dar* (p. 351, 373, 659) – *în z**a**dar* (p. 311); *p**a**triiarh* (p. 803), *p**a**stramă* (p. 999), *z**a**har* (p. 489).

6.1.2. ă: *b**ă**rbat* (general, p. 901), dar *str**a**danie* (singurul caz, p. 949), *p**ă**har* (p. 847) – *p**a**har* (p. 1093); *bl**ă**stăm* (p. 571) – *bl**e**stem* (p. 191, 253), *bl**e**stemare* (p. 111, 253) – *bl**ă**stămare* (p. 253), *bl**e**stematu* (p. 111), *n**ă**că̆jăscu* (p. 513) – *n**e**că̆jăscu* (1353), *n**ă**dejde* (p. 867) – *n**e**dejde* (p. 861), numai *p**ă**reche* (p. 489), *p**ă**rete* (p. 821); *n**ă**sipu* (p. 603) – *n**i**sipu* (p. 97), *r**â**dic* (p. 139) – (*mă*) *r**i**dic* (p. 1281), *r**ă**sipescu* (general, p. 321), *pr**ă**văscu* (p. 505) – *pr**i**văscu* (p. 537); *nen**o**rocos* (p. 541) – *n**ă**rocos* (p. 481), *n**o**rod* (p. 307) – *n**ă**rod* (307), *zăb**ă**văscu* (p. 363) – *zăb**o**văscu* (p. 259), numai *s**ă**bor* (p. 185); *mulţ**ă**mitoriu* (p. 1087) – *mulţ**u**mitoriu* (p. 1087).

6.1.3. e: *drept* (p. 763) – *d**e**rept* (p. 763), *Dumn**e**zeu* (p. 185) – *Dumn**ă**zău* (p. 1196), *str**e**inătati* – *str**ă**inătati* (p. 87); *m**e**rare* (p. 1303) – *m**i**rare* (p. 181); *b**i**searicii* (p. 525) – *b**e**searicii* (p. 525), *fac**e**re* (p. 779) – *fac**i**re* (p. 541), *in**i**mă* (p. 553) – *in**e**mă* (p. 67); *c**e**tescu* (p. 307); *adunar**e*** (p. 973) – *adunar**i*** (p. 377), *bin**e*** (p. 473) – *bin**i*** (p. 469), *d**e*** (p. 647) – *d**i*** (p. 997), *p**e*** (p. 1003) – *p**i*** (p. 795), *pân**e*** (201) – *pân**i*** (203).

6.1.4. î: ***u**mblu* (p. 817) – ***î**mblu* (p. 817), ***u**mplu* (p. 121) – ***î**mplu* (p. 399), ***u**nflu* (p. 1069) – ***î**mflu* (p. 1081); *curând* (p. 999) – *cur**u**nd* (p. 1001).

6.1.5. o: *c**o**coru* (p. 273) – *c**u**coară* (p. 275), *c**o**coşul* (p. 81) – *c**u**coşului* (p. 81), *c**u**coşului* (p. 81), *c**u**coşiat* (p. 549).

6.1.6. u: *minc**i**nos* (p. 1113) – *minci**u**nos* (p. 1113); *por**u**ncă* (p. 309) – *por**o**ncă* (p. 785), *preo**ţ**ăscu* (p. 526) – *preu**ţ**ăscu* (p. 637).

6.1.7. i̯: *m**â**ine* (adv., p. 223) – *poim**â**ni* (p. 665), *m**â**ine* (s., p. 1089) – *m**â**nii* (p. 779), *p**â**ine* (p. 203) – *p**â**ne* (201); *c**â**ine* (p. 623), *c**îi**nişor* (p. 925).

6.1.8. Vocale în hiat: **o-o** – **o** – **o-u**: *n**oo**ri* (p. 447) – *n**or*** (p. 971) – *înn**ou**reală* (p. 715); numai *prim**e**şte* (p. 113), *prim**i**re* (p. 169), *prim**i**t* (p. 861), *prim**i**toriu* (p. 169).

6.1.9. D i f t o n g i: **e̯a**: *a av**ea*** (transcris: *av**ia***, p. 1103) – *a av**e*** (p. 1137), *pr**ea*** (p. 261) – *pr**e*** (937); *gr**e*** (p. 727); **i̯a**: ***ia**ste* (p. 409) – ***e**ste* (p. 1215), *să o **ia*** (43), ***ia**u* (p. 115, 991), *să **iau*** (p. 113) – *e**u*** (= ***ieu***, p. 959), *tă**ia**re* (p. 591) – *tă**e**re* (p. 359), *tă**ia**tor* (p. 741) – *tă**e**tor* (p. 1461); cf. *apropi**e**t* (p. 353), *întemei**e**t* (p. 467), *spări**e**tu* (p. 739).

---

[27] Cuvântul lipseşte în *Scară* şi în *Indicele cuvintelor omise*.

[28] Exemplele au fost grupate în funcţie de tipul sunetului, menţinut sau evaluat, cu trimiteri selective, primele fonetisme fiind, de regulă, cele mai numeroase.

BDD-A28161 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

6.2. ***Consonantism***.

6.2.1. L a b i a l e: ***h***iară (p. 509) – ***f***iară (p. 913), ***h***er (p. 913) – ***f***ier (p. 605), ***h***erbinte (p. 401, 511) – ***f***ierbinte (p. 617); ***p***iuliţă (p. 523) – ***ch***iuliţă (p. 695), *scarpin* (p. 173) – *scar**ch**in* (p. 595); *alba*ţă (p. 209) – *albea*ţă (p. 637), *grăbăscu* (p. 457) – *grăbescu* (p. 249), *lovăscu* (p. 859) – *lovescu* (p. 415), *robăscu* (p. 343) – *robescu* (p. 65), *măr**g*** (p. 307) – *mergu* (p. 219), *răsipăscu* (p. 321) – *răsipescu* (p. 321), *tocmală* (p. 963) – *tocmeală* (p. 321), *vorbăscu* (p. 475) – *vorbescu* (p. 1061), *băutor* (p. 715)

6.2.2. D e n t a l e: *blastăm* (frecvent, p. 569) – *blestem* (p. 191, 443), *stingere* (p. 427), *stingire* (p. 419) – *stingu* (p. 419) – *stângu* (p. 427); *Dumnezău* (p. 299) – *Dumnezeu* (p. 53), *dzuoa*[29] (p. 739) – *dzioa*[30] (p. 739), *samă* (p. 1037) – *seamă* (p. 1039), *sară* (p. 465, 777) – *de cu seară*[31] (p. 183), *secu* (p. 473) – *săcu* (1213), *scărpinând-să* (p. 595) – *hrănindu-se* (p. 415), *mă visăzu* (p. 417) – *mă visezu* (p. 417), *ţăs* (p. 337) – *ţes* (p. 189); *strămoşi* (p. 857) – *strenepoată* (p. 167), *stricu* (p. 251) – *strâcu* (p. 251), *strig* (p. 313) – *vor strâga* (p. 255); *lucrătoriu* (p. 459) – *lucrătoru* (p. 459), *zboriu* (p. 875) – *zboru* (p. 875); *tulbur* (p. 581) – *turbur* (p. 579).

6.2.3. P r e p a l a t a l e ş i p a l a t a l e: *dişărtu* (p. 473) – *deşertu* (p. 473), *dojănitoriu* (p. 655) – *dojenescu* (p. 655), *grijă* (p. 413) – *grije* (p. 363), *grijăscu* (p. 363) – *grijescu* (131); *uşă*(*i*) (p. 519, 855) – *uşe* (p. 513); *linguşală* (p. 267), *roşală* (p. 733), *ticăloşaşte* (p. 997), *şapte* (p. 459) – *şepti* (p. 485), *şarpe* (p. 771) – *şerpe* (p. 209), *şasă* (p. 419) – *şesă* (p. 419); *deşchidere* (p. 139, 141), *deşchis* (141); ***g***iocu (p. 865) – ***j***ocu (p. 777), ***g***iudecată (p. 173) – ***j***udecată (p. 333).

6.2.4. Laringala *h*: *polhtă* (p. 763) – *pofiă* (p. 443), *praf* (p. 1093) – *prav* (p. 1393); *stomah* (p. 943), *vîrvul* (p. 769), *vician* (541); cf. *h* > *f*: *ficlenescu* (p. 645), *ficlenie* (p. 645).

6.2.5. G r u p u l c o n s o n a n t i c *sv*: *sfătuesc* (p. 257) – *svătuesc* (p. 257), *sfânt* (p. 525) – *svânt* (p. 525), *sfinţite* (p. 35) – *svinţite* (p. 35).

7. Morfologia, spre deosebire de fonetică, oferă sensibil mai puţine trăsături, fapt explicabil prin specificul textului manuscris.

7.1. Din domeniul ***substantivului*** este de reţinut unele forme, de regulă alternante, caracterizând d e c l i n a r e a: *latură* (p. 595) – *latur**e*** (p. 595), *marmură* (p. 657) – *marmur**e*** (p. 657); *cămiaşă* (p. 839), *cătuşă* (p. 1089) – *cătuş**e*** (p. 1243), *grijă* (p. 43) – *grij**e*** (p. 363), *mănuşă* (p. 1089), *mătuşă* (p. 683) – *mătuş**e*** (p. 507), *mreje* (p. 31), *strajă* (p. 251) – *straj**e*** (p. 923), *vrajă* (p. 435) – *vraj**e*** (p. 1175), *uşă*(*i*) (p. 519, 855) – *uş**e*** (p. 513); *aramă* (p. 1083), *nar**e*** (p. 899), *năpast**e*** (p. 955), *peşteră* (p. 149) – *peşt**ire*** (p. 931), *ran**e*** (p. 703); *berbec**e*** (p. 617), *pântec**e*** (p. 397); cf. *strugur* (p. 257); g e n u l: *vlădică* (p. 203) – *vlădicu*[32] (p. 1166); *voevod* (p. 945, 1045); *grăunţu* (p. 599), *rod* (p. 545) – *roadă* (p. 553, 753, 871); n u m ă r u l: *cotoi**u*** (p. 267), *crai**u*** (p. 343), *pui**u*** (p. 713); *mâin**i*** (p. 337, 1091), *mân**ii*** (p. 779, 781) – *mân**ule*** (p. 101).

[29] Transcris: *zuoa*, considerată însă greşeală, propunând forma literarizată *zioa* (vezi nota 1 de la p. 739).

[30] Transcris: *zioa*.

[31] Transcris: *decuseară*.

[32] Transcris: *vlădică* (p. 1167).

BDD-A28161 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

7.2. Ca trăsătură a **articolului** este folosirea variabilă a articolului posesiv-genitival: *vântul **al** şasăle* (p. 769), ***a** trie streşină* (p. 1027), ***ale*** lor (p. 523).

7.3. Verbul se evidenţiază prin prezenţa numeroasă a formelor iotacizate, concurate, uneori pe aceeaşi pagină, de formele refăcute: *arzu* (p. 377) – *ar**d*** (p. 377), *cazu* (p. 817) – *ca**d**u* (p. 571), *ascunzu* (p. 965), *ascuţu* (p. 419), *să auză* (p. 73), *ce**r**u* (p. 789), *cre**z**u* (p. 349) – (*nu*) *cre**d*** (p. 207), *min**ţ**u* (p. 577), *pie**i**u* (p. 427 *po**c**iu* (p. 1035), *întinzu* (p. 383) – *întin**d*** (p. 383), *prinzu* (p. 827) – *prin**d*** (p. 827), *sa**r**u* (p. 737) – *sa**i**u* (p. 737), *spu**i**u* (p. 577), *supu**i**u* (p. 805), *şăz*(*u*) (p. 789), *trimi**ţ**u* (p. 449) – *trimi**t**u* (p. 453), *uci**g**u* (p. 639), *văzu* (p. 817), *vi**u*** (p. 497) etc.

Dintre alte exemple, sunt de remarcat formele „tari" de indicativ, care, uneori, alternează cu cele sufixate: *cin* „cinez" (p. 965), *cufundezu* (p. 557), *curăţăscu* (p. 377, 425), *defaimu* (p. 429) – *defăime**z**u* (p. 429), *dudue**s**c* (p. 899), *închipue**s**c* (p. 325), *înfrunte**z*** (p. 323), *îndrepte**z**u* (p. 471), *mă înpre**un*** (p. 575), *împroşche**z*** (p. 639), *înprumute**z**u* (p. 591), *întâmple**z**u* (p. 629), *întunice**z*** (p. 433), *mă lupte**z*** (p. 141), *miroseăscu* (p. 767), *salt sau săltezu* (p. 921), *scapăt, scăpătez* (p. 427), *mă spainu* (p. 919), *strâmbezu* (p. 943), *umbrez* (p. 919) etc., precum şi forma arhaică *blemaţi* „să mergem" (p. 135). Verbul *a fi* cunoaşte, de regulă, formele *sânt* (p. 645) şi *sint* (p. 749), concurate, de două ori, de ***sunt*** (p. 349, 1529).

7.4. Autorul manuscrisului operează, cum am remarcat la începutul articolului, cu un amestec de procedee ce caracterizează diverse tipuri de dicţionare: traducerea, glosarea, sinonimizarea cuvintelor, precum şi prezentarea paradigmei termenului, indiferent dacă acesta figurează sau nu în lista de bază. Iată, de exemplu, câteva **forme flexionare**: *bătrân, bătrânire, bătrânescu, bătrâneaşte, bătrâna, bătrâneţe, înbătrânescu* (p. 275, 277), *cheltuiascu, cheltuială, cheltuitoriu, mă cheltuescu* (p. 427), *frate, fratelui, frăţie, frăţire, frăţior, frăţeşte, înfrăţire* (p. 45), *logodnă, logodescu, logodire, logoditu, logodnicu* (p. 199), *martor, mărturisescu, mărturisind, să mărturiseşte, mărturie, mărturiile, mărturisitor* (p. 659), *ochi*, *ochiului*, *ochişor, ochios* (p. 97), *pilă, pilitură, pilit, pilescu* (p. 641), *roşaţă, roşăscu, roşire, roşit, roşiu, roşior* (p. 599), *trâmbiţă, trâmbiţaş, trânbitez* (p. 1021), *vânare, vânat, vânătoriu, vânezu* (p. 513) etc.

8. Lexicul. Textul *Lexiconului* se distinge printr-un vocabular numeros şi diferit. În afară de cuvintele cunoscute şi românei literare actuale, textul înregistrează şi termeni care, aparţinând lexicului învechit sau/şi regional ori popular, se deosebesc de cei din limba română standard prin sensul şi forma particulară. Textul conţine mai multe cuvinte aparţinând unei anumite zone dialectale (aşa-numitele cuvinte regionale). Se atestă, de asemenea, un număr apreciabil de serii sinonimice.

8.1. ***Cuvinte dispărute din limba actuală sau prezentând sensuri deosebite***: *achilău* „ciocan ferecat" (p. 69), *acoperire sau zăvastă* (p. 793), *aferim* „bravo!" (p. 469), *agiutorinţă* „ajutor" (p. 469), *antipat* „proconsul" (p. 139), *arapcă* „femeie din Arabia" (p. 59), *aspuma* „a spuma" (p. 435), *astruca* „a înmormânta (p. 577), *astrucare* „înmormântare" (p. 589), *adăsta* „a aştepta" (p. 815); *băsnar* „persoană care spune (sau inventează) basme" (p. 699), *birnecu* „contribuabil" (p. 1069), *brobodealnec*

BDD-A28161 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

„broboadă" (p. 929), *burdujăl* „burduf mic" (p. 517); *caftan* „manta" (p. 533), *cănăvaţă* „pânză groasă (de cânepă)" (p. 551), *cărătaş* (p. 93), *cetanie* „citire" (p. 107), *chesar* „împărat" (p. 539), *chelşug* „cheltuială" (p. 485), *chiar* „curat" (p. 73), *chit* „balenă" (p. 589), *clicui* „a striga" (p. 79), *clicuire* „strigare" (p. 79), *colandreşi* „a utiliza, a exploata pe cineva" (p. 607), *corvan* „casă de bani păstrată în altar" (p. 607); *dajde* „bir" (p. 589), *dajnic* „contribuabil" (p. 1085), *danţ* „dans" (p. 517), *în dar* „în zadar" (p. 351), *dăscălitu* „instruit" (p. 295), *delunga* „a se îndepărta" (p. 189), *desculţat* „descălţat" (p. 737), *desfătăciune* „petrecere" (p. 1023), *doici* „a hrăni" (p. 1021), *dram* „drahmă" (p. 915), *dvorelnic* „curtean domnesc" (p. 795); *fâlcăvi* „a gângăvi" (p. 1107), *funingire* (p. 551); *griji* „a (se) îngriji (de cineva sau de ceva) (p. 95); *hadâmu* „castrat" (p. 929), *haslă* „strigăt de bucurie"(p. 971); *ibovnic* „iubit" (p. 31), *isteciune* „isteţime (p. 43), *istov* „sfârşit" (p. 567), *izbrănire* „hotărâre" (p. 189), *de iznoavă* „din nou" (p. 103), *izvod* „manuscris" (p. 145); *întocma* (p. 529); *lavrachen* „peşte" (p. 629), *leghion* „legiune" (p. 635), *a se leni* „a se lenevi" (p. 117), *liniştos* „liniştit" (p. 501); *jipoi* „a jupui" (p. 303), *jurătoriu* „persoană care jură în calitate de martor" (p. 99); *maştihă* „mamă vitregă" (p. 683), *măduhă* (p. 381), *măestrie* „unealtă" (p. 1047), *măhramă* (p. 1091), *mărie* „îngâmfare" (p. 1039), *mândrie* (p. 1039), *mâniire* „pedeapsă" (p. 45), *mescătoriu* „paharnic" (p. 749), *mescu* „a turna" (p. 749), *milosârdie* „milă, îndurare" (p. 133), *mitarnic* „care primeşte mită" (p. 351). *miţurcă* „coif" (p. 815), *mociorliţă* „mocirlă" (p. 395), *mrejăscu* „împletesc mreje"(p. 101), *muerariţ* „afemeiat" (p. 289), *mumă* (p. 683), *muscal* „nai" (p. 975); *năsălnic* „violent" (p. 921), *năsălnicie* „violenţă" (p. 921), *neclătit* „neclintit" (p. 69), *necurăţie* „murdărie" (p. 65), *negrijire* „neglijenţă" (p. 95), *nemuirea* „înrudire, rudenie" (p. 271), *neplecat* „neînduplecat" (p. 67), *nerăutate* „lipsă de răutate; lipsă de păcate" (p. 65), *nevoindu-se* „străduindu-se" (p. 43), *nezătignit* „uşurat, facilitat, favorizat" (p. 77), *nicovală* (p. 69), *norie* „parohie" (p. 413); *obroc* „vas de măsură" (p. 201), *oftică* „tuberculoză" (p. 621), *omeţăscu* „înzăpezesc" (p. 1093), *osăbire* „deosebire" (p. 325), *ovreeşti* „evreieşte" (p. 1067); *panc* „nebun" (p. 203), *pălăncuţă* „palancă mică" (p. 777), *cu pârlej* „foarte repede" (p. 443), *pedeapsă* „învăţătură" (p. 295), *pedepsitu* „instruit" (p. 295), *perghel* „cerc; circumferinţă" (p. 603), *peveţ* „cântăreţ la biserică" (p. 525), *pistriturâ* „cusătură" (p. 939), *politie* „cetate" (p. 841), *pombă* „alai" (p. 793), *porumbu* „porumbel" (p. 819), *porumbielu* (p. 819), *poslujnicie* „funcţia, calitatea de slujitor" (p. 313), *posluşanie* „ascultare" (p. 635), *posluşire* „slujire"(p. 1041), *posmag* (p. 785), *povoară* (p. 189), *pradnic* „prădător" (p. 341), *preiteşug* „prietenie" (p. 1063), *prici* „a se certa" (p. 1063), *prilătescu* „amăgesc" (p. 121), *prisosală* „prisos" (p. 819), *proşcă* „ţintă" (p. 91), *priimiinţă* „primire" (p. 303), *prostatecu* „prostesc" (p. 471); *salbădu* „palid" (p. 1093), *săcială* „ţesală" (p. 743), *sfadnic* „certăreţ" (p. 885), *simţitura* „simţire" (p. 63), *slăbănogi* „a slăbi" (p. 381), *socoată*[33] „socoteală" (p. 315), *socotinţă* „părere" (p. 451), *speculator* „călău" (p. 987), *spoiturâ* „cositorie" (p. 81), *stacti* „ulei de mirt" (p. 933), *stâlpăscu* „a marca hotarul cu stâlp" (p. 939), *stâlpire* „marcare cu stâlpi" (p. 939), *stepenă* „treaptă, rang" (p. 103), *stradanie* „suferinţă" (p. 949), *strâmbătate* „nedreptate" (p. 49), *stramă* „fir" (p. 945), *strişte* „noroc" (p. 1025);

[33] Transcris: *socotă*.

BDD-A28161 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

şlic „căciulă”(p. 547); *tinpin* „întâmpin” (p. 1035), *tipărie* „tipărire” (p. 1023), *tocma* (p. 427), *trupeş* „corpolent” (p. 663), *trupină* (p. 935); *ţaglă* „ţepuşă, prăjină” (p. 69); *uliiariu* „persoană care îngrijeşte ulii pentru vânătoare” (p. 273), *unghe* (p. 723), *uniciune* „unire” (p. 413); *vedeala* în expr. *în vedeala ochilor* „la vedere” (p. 771), *vederos* „luminos” (p. 325), *vetrilă* „pânză (de corabie)” (p. 201), *viermos* „viermănos” (p. 925), *viers* „voce” (p. 669); *zătigneală* (p. 99), *zătignire* (p. 99), *zătignitoriu* (p. 99), *zeciuială* „dijmă” (p. 301), *zevastă* „perdea” (p. 773) etc.

8.2. *Regionalisme*.

8.2.1. *Elemente de tip nordic (moldovenisme)*: *boldi* (p. 585), *bostan* (p. 549), *chinăvar* (p. 589), *crastavete* (p. 915), *crivăţ* (p. 255), *dughiană* (p. 461), *funingire* (p. 551), *hrib* (p. 655), *iarmaroc* (p. 781), *jalobă* (p. 593), *jăcaş* (p. 199), *nănaş* (p. 939), *omeţi* (p. 1093), *posmag* (p. 785), *rărunchi* (p. 715), *sărăiman* (p. 767), *scopit* (p. 475), *săcriu* (p. 513), *steclă* (p. 1049), *sticlariu* (p. 289), *stramă* (p. 945), *suduit* (p. 1033), *ştiupăscu* (p. 383), *ştiupit* (p. 891), *ştiubeiu* (p. 625), *vezăteu* (p. 87), *voroavă* (p. 63, 755), *vorovăsc* (p. 371, 597) etc.

8.2.2. *Elemente de tip sudic*: *dud* (p. 955), *dudă* (p. 955), *ginere* (p. 723), *nasturi* (p. 603), *noroiu* (p. 241, 395) *pisică* (p. 265, 267), *prav* (p. 1393), *scuipu* (p. 867, 875), *scuipat* (p. 905), *scuipit* (p. 875), *varză* (613), *curte* (p. 223) etc.

8.2.3. *Dublete lexicale* (**element nordic – element sudic sau invers**): *baia, feredeu* (p. 645), *ciobotă*, *cizmă* (p. 1041), *curte, ogradă* (p. 223), *ginere sau mire* (p. 723), *maiul, ficaţi* (p. 1105), *mâţă, pisică* (p. 267), *pisică*, *mâţă* (p. 265), *prăvălie, dughiană* (p. 461), *ştiupăscu, scuipu* (p. 401), *varză, curechiu* (p. 613), *zăpadă, omăt* (p. 1093) etc.

8.3. *Sinonime*: *amăgitor sau înşălătoriu* (p. 831), *baia, feredeu* (p. 645), *bătrâneţă sau cărunteţă* (p. 851), *bâlciu*, *iarmaroc* (p. 781), *blestem*, *hulescu* (p. 253), *bucate, mâncare* (p. 1055), *casa sau familiia* (p. 783), *călţun sau papuc* (p. 907), *cămin, cuptor* (p. 1101), *câştig, dobândă* (p. 327), *cerbice*, *grumazu, gâtul* (p. 1015), *cerdacu, fuişor* (151), *ciur sau sită* (p. 607), *cotoiu, motocu* (p. 267), *coifu*, *miţurcă* (p. 815), *cuiariu, încuetoari* (p. 793), *dajnic*, *birnicu* (p. 1085), *danţu, horă* (p. 1095), *în dar*, *în zădar* (p. 351), *dăscălitu*, *pedepsitu* (p. 295), *delunga*, *depărta* (p. 189), *desfătare*, *desfătăciune* (p. 1023), *despărţire*, *osăbire* (p. 325), *doici*, *hrăni* (p. 1021), *dvoresc sau şăzu aproape* (p. 795), *elin, grecu* (p. 393), *gherdan*, *zgardă* (p. 821), *ginere sau mire* (p. 723), *hrib sau ciupărcă* (p. 655), *ghiordan, brăţare* (p. 1093), *grămadă de lemne, mâglă* (p. 741), *iubitu sau ibovnicu* (p. 31), *încungiuru*, *ocolescu* (p. 383), *înham, îngiug* (p. 489), *înpungu, boldescu* (p. 585), *învitez*, *îndemnu* (p. 883), *laţ sau cursă* (p. 777), *mă laud, mă fălesc* (p. 583), *lăut, spălat*, *scăldat* (p. 645), *lăuză, lehusă, pat* (p. 637), *leftu*, *gherdan*, *zgardă* (p. 821), *lenevos, leneş* (p. 117), *mamă, maică* (p. 655), *mărie*, *mândrie* (p. 1039), *măsură*, *obroc* (p. 201), *mescătoarea sau păhărniceasă* (p. 749), *mescătoriu sau paharnic* (p. 749), *mescu*, *dregu* (p. 749), *mociorliţă*, *noroiu* (p. 395), *mojic, ţăran, sătian* (p. 1101), *muere, femee, soţie* (p. 289), *mumă, maică* (p. 683), *năpaste sau asuprire* (p. 955), *năravi, obicei* (p. 497), *norie*, *popor* (413), *noroc, strişte*, *întâmplare* (p. 1025), *o, ah, vai* (p. 117), *opreală, închidere*, *păzire, strajă* (p. 251), *ocărât, suduit* (p. 1033), *păliri, păliciuni* (p. 463), *pedeapsă, învăţătură* (p. 295), *pilu, filu* (p. 393), *pradnic, prădătoriu* (p. 341), *priimăscu, iau* (p. 175), *rădăcină sau trupină sau trunchiu* (p. 935), *rămuriţă*, *crănguţă* (p. 591), *răpitoriu, jăcaş* (p. 199), *râmătoriu*, *porcu* (p. 1095), *rudă, neam*

BDD-A28161 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

(p. 271), *pedeapsă, învăţătură* (p. 295), *pedestru, pe gios* (p. 805), *prepuiu*, *bănuescu* (p. 1045), *price sau pricină* (p. 147), *sacu, pungă, burduf, foale* (p. 1075), *saţiu*, *săturare* (1095), *scală*, *loc de vânzare* (p. 401), *scrisoare, carte, răvaş* (p. 453), *scurg, strecur* (p. 573), *sila, putere* (p. 345), *socotea sau pietricică* (p. 1109), *stramă sau aţă* (p. 945), *s-au suit*, *s-au urcat* (p. 123), *suliţă sau dardă* (p. 899), *târpescu*, *rabd* (p. 1043), *tiranie, înpărăţie, domnie* (p. 1023), *treaptă, scară* (103), *trudă, osteneală* (p. 605), *ţiitoare, posadnică* (p. 781), *unire*, *uniciune* (p. 413), *vederos*, *luminos* (p. 325), *vindecu, sănătăşăz* (p. 1033), *vitregă, maştihă* (p. 683), *zăpadă, omăt* (p. 1093) etc.

8.3. Autorul manuscrisului îmbină munca de traducere cu cea de **glosare**. De exemplu: *adâncătură cu apă, bulboană* (p. 1033), *mai mare peste o sută, căpitanu* (p. 373), *chenterion, ofiţer*, *care areună sută oşteni supt comanda sa* (p. 585), *chit*, *jiganie de mari* (p. 589), *clipăscu*, *fac cu ochii* (p. 715), *comis, mai mare peste cai* (p. 529), *crâşmar, vânzător de vin* (p. 613), *cruţez*, *îmi iaste milă* (p. 127), *dau palme, bat* (563), *desfrânezu, iau zăbala* (p. 739), *grămadă de lemne, mâglă* (p. 741), *izbândescu prietenului, adică scot dreptati prietenului de la vrăjmaşul lui* (p. 101), *învăţ, facu cazanie* (p. 327), *mă linguşăscu, înşălu cu cuvinte dulci* (p. 369), *minţu, spun minciuni* (p. 577), *stacti*, *mir de mult preţ* (p. 933), *zmirit, piatră scumpă* (p. 927) etc.

9. La capătul acestor comentarii, se impun mai multe **concluzii**.

9.1. Orice ediţie de text vechi presupune o muncă minuţioasă şi adesea anevoioasă de descifrare a grafiilor şi transcrierea lor în română. Din acest punct de vedere, volumul lui Al. Nichitici întruneşte, în linii mari, calităţi apreciabile. Este de remarcat, de asemenea, modalitatea oarecum originală de editare a textului, care oferă specialiştilor în domeniu (dar în mod egal şi tuturor celor interesaţi de vechiul nostru scris românesc) posibilitatea de a confrunta transcrierea cu originalul manuscrisului, păstrat astăzi peste hotare şi, astfel, mai greu accesibil. *Lexiconul* – oricare ar fi anul elaborării şi autorul manuscrisului – constituie, în general, un material important pentru istoria limbii române şi, în special, pentru istoria lexicografiei româneşti, iar efortul editorului, deopotrivă şi cel al Editurii Arc, merită toată aprecierea.

9.2. Descrierea manuscrisului făcută de editor este incompletă. Pornind de la ipoteza lui Al. Nichitici că lucrarea lexicografică ar putea să se numere printre primele lexicoane româneşti multilingve cu baza limba română, o prezentare detaliată a tuturor datelor ce ţin de descrierea manuscrisului (coperta, hârtia, dimensiunile manuscrisului, imaginea tuturor filigranelor etc.), o analiză amănunţită a grafiei, precum şi o notă asupra ediţiei se impunea în mod imperios.

9.3. Ideea editorului privind paternitatea şi data elaborării *Lexiconului* nu sunt susţinute de argumente convingătoare, iar informaţiile şi citatele bibliografice nu se regăsesc totdeauna în lucrările autorilor citaţi (vezi *supra*, **2** şi notele de subsol 5–14).

9.4. *Lexiconul* editat reprezintă, în realitate, un dicţionar bilingv (greco-român) în totalitate şi, în mare, unul trilingv (greco-slavo-român). Despre o lucrare lexicografică gvadrilingvă este greu de vorbit (vezi *supra*, **4**, **4.1.** – **4.4.**).

9.5. În procesul de transcriere a textului (echivalarea slovelor cu literele latine) nu totdeauna s-a ţinut seama de principiile generale ale scrierii slavone româneşti şi de valoarea semnelor grafice în textele chirilice, precum şi de principiile unanim acceptate de specialişti în ediţiile ştiinţifice ale textelor vechi referitoare la suprascrierea slovelor

BDD-A28161 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

(vezi *supra*, **5**, **5.1. – 5.10.**, **5.11.**). Este, de asemenea, regretabil faptul că editorul intervine în textul manuscris, propunând alte lecţiuni decât cele ale autorului (vezi anexa 1).

9.6. În eventualitatea unei retipăriri a ediţiei, volumul urmează să fie atent parcurs în vederea corectării unor scăpări regretabile (vezi anexa 2).

9.7. Aspectul lingvistic al *Lexiconului* (vezi *supra*, **6–8**) înfăţişează două straturi de limbă aparţinând variantelor literare regionale reprezentate de graiurile de tip sudic (cu precădere graiul muntenesc) şi cele de tip nordic (îndeosebi graiul moldovenesc). Această stare lingvistică este subliniată de dublete fonetice (*alb**ea**ţă – alb**a**ţă*, *av**ia** – a av**e***, *bles**te**m – bles**tă**m*, *c**o**coru – c**u**coară*, *cur**â**nd – cur**u**nd*, *Dumn**e**zeu – Dumn**ă**zău, Dumn**e**z**e**u – Dumn**e**z**ă**u*, *d**z**ioa – d**z**uoa*, *f**i**ară – **h**iară*, *f**i**er – **h**er*, *f**i**erbinte – **h**erbinte*, ***ia**u– **e**u*, *j**o**cu – **g**iocu*, *mul**ţ**umitoriu – mul**ţă**mitoriu*, *n**o**r – n**oo**ri*, *p**â**ine – p**â**ne*, *p**i**uliţă – **ch**iuliţă*, *po**f**tă – po**h**tă*, *por**u**ncă – por**o**ncă*, *scar**p**in – scar**ch**in*, *tocme**a**lă – tocm**a**lă*, *se**a**ră – s**a**ră*, *s**e**cu – s**ă**cu*, ***u**mblu – **î**mblu* etc.), de dublete morfologice (*marmur**ă** – marmur**e***, *cătuş**e** – cătuş**ă***, *grij**e** – grij**ă***, *mătuş**e** – mătuş**ă***, *mâin**i** – mân**u**le* etc.) şi de dublete lexicale (*baia – feredeu, cizmă – ciobotă, curte – ogradă, pisică – mâţă, prăvălie – dughiană, scuipu –ştiupăscu, varză – curechiu, zăpadă – omăt* etc.). Este, prin urmare, greu, dacă nu chiar imposibil, să admitem că autorul manuscrisului poseda (vorbea, scria), la acea vreme, o limbă atât de diferenţiată dialectal. În acest sens, afirmaţia editorului precum că „echivalentele propuse de Nicolae Milescu ţin de dialectul muntean, iar cuvintele scrise în indice de ajutorul lui, uricarul moldovean Petre Dolgovo, aparţin în mare parte dialectului moldovenesc” (p. 9) trebuie reinterpretată în sensul ideii ce reiese din analiza aspectului lingvistic al manuscrisului.

9.8. Atribuirea paternităţii *Lexiconului* lui Nicolae Milescu Spătarul trezeşte şi ea anumite îndoieli. Dacă e să acceptăm a doua jumătate a secolului al XVII-lea ca data elaborării *Lexiconului*, atunci apariţia în text a formei *sunt* în cele două contexte: ***sunt** cu anevoe* (p. 349) şi *iubăscu argintul sau **sunt***[34] *iubitor de argint* (p. 1061) nu poate fi explicată în niciun fel[35]. Un alt argument în dauna emiterii anului propus de editor ar putea fi invocat, cu anumite rezerve, data primei atestări a unor termeni din *Lexicon* (vezi anexa 3). În acest caz, cuvintele selectate ar trebui considerate anterioare celor propuse de dicţionarele de referinţă ale limbii române[36].

9.9. *Lexiconul* este o scriere posterioară anului propus de Al. Nichitici. Faptele de limbă descrise mai sus, în special atestarea formei verbale *sunt*, ne îndreptăţesc să plasăm data elaborării manuscrisului către finele secolului al XVIII-lea – începutul secolului următor. Cercetările ulterioare (poate mai aprofundate, în particular cele legate de cercetarea filigranologică a hârtiei folosite) urmează să arunce lumină asupra datei reale de redactare a manuscrisului editat.

[34.] A doua apariţie a lui *sunt*, omisă în *Scară*, a fost inclusă de editor în *Indicele alfabetic al cuvintelor omise* sub forma *sânt* (p. 1529).

[35.] Este bine cunoscut faptul că cele mai vechi atestări ale formei *sunt* datează de la finele secolului al XVIII-lea (1794) şi le datorăm lui Paul Iorgovici (1764–1808), învăţat bănăţean. Vezi, în acest sens, Chivu 2015, p. 298–304.

[36.] Vezi MDA 2010, s. v.; Tiktin I–III 1885–1989, s. v.; cf. şi DÎLR 1992, DN 1986.

BDD-A28161 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

Referinţe bibliografice

Chivu 2015:	Paul Iorgovici şi normele limbii române literare moderne, în Gh. Chivu, Vechi texte româneşti: contribuţii filologice şi lingvistice, Bucureşti, p. 298–304.
Creţu 1900:	Mardarie Cozianul, Lexicon slavo-românesc şi tîlcuirea numelor din 1649 publicate de Grigorie Creţu, Bucureşti.
Densusianu II 1961:	Ovid Densusianu, Istoria limbii române, vol. II, Bucureşti.
DÎLR 1992:	Gheorghe Chivu, Emanuela Buză, Alexandra Roman Moraru, Dicţionarul împrumuturilor latino-romanice în limba veche (1421–1760), Bucureşti.
DN 1986:	Florin Marcu, Constant Maneca, Dicţionar de neologisme, Bucureşti
Gheţie 1975:	Ion Gheţie, Baza dialectală a românei literare, Bucureşti.
Herodot 1984:	Herodot, Istorii. Ediţie îngrijită de Liviu Onu şi Lucia Şapcaliu. Prefaţă, studiu filologic, note, glosar de Liviu Onu. Indice de Lucia Şapcaliu, Bucureşti.
Lupan 1991:	Şt. Gh. Lupan, Opere necunoscute ale lui Nicolae Milescu, în Nicolae Milescu Spătarul şi problemele culturii Moldovei (materialele „Lecturilor II Milesciene") / Николае Милеску Спафарий и проблемы культуры Молдовы (материалы II Спафарских чтений), Chişinău, p. 34–45.
Mareş 1979:	Alexandru Mareş, În legătură cu o traducere românească a lui Nicolae Milescu, în „Studii şi cercetări lingvistice", XXVIII, nr. 3, p. 253– 265.
MDA 2010:	Mic dicţionar academic (MDA), 2 volume; cuvânt-înainte de Eugen Simion, prefaţă de Marius Sala, Bucureşti.
Panaitescu 1993:	P. P Panaitescu, Nicolae Milescu Spătarul (1636–1708). Versiune românească de Silvia Panaitescu. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Ştefan S. Gorovei, Chişinău: Ştiinţa.
Picot 1883:	Émile Picot, Notice biographique et bibliographique sur Nicolas Spatar Milescu, ambassadeur du tsar Alexis Mihajlovič en Chine. Extrait des "Mélanges orientaux" publiés par l'École des langues orientales vivantes, Paris.
Rosetti 1978:	Al. Rosetti, Istoria limbii române. I. De la origini pînă în secolul al XVII-lea, ediţia a doua revăzută şi adăugită, Bucureşti.
Tiktin I–III 1885–1989:	H. Tiktin, Rumänisch-Deutsches Wörterbuch, 2., überrarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron vol. I: A–C, II: D–O, III: P–Z, Wiesbaden.
Арсеньев 1900:	Ю. Арсеньев, Новыя данныя о службе Николая Спафария в России (1671–1708) // Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете, cartea a IV-a, Moscova, p. 3–63.

BDD-A28161 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

Бантыш-Каменский 1836:	Дмитр. Бантыш-Каменский, Словарь достопамятных людей русской земли, partea aV-a, Moscova.
Белоброва 1991:	О. А. Белоброва, О рукописной традиции произведений Николая Спафария, în Nicolae Milescu Spătarul şi problemele culturii Moldovei (materialele „Lecturilor II Milesciene") / Николае Милеску Спафарий и проблемы культуры Молдовы (материалы II Спафарских чтений), Chişinău, p. 56–74.
Михайловский 1895:	И. Н. Михайловский, Очерк жизни и службы Николая Спафария в России, Kiev.
Урсул 1980:	Д. Т. Урсул, Николай Гаврилович Милеску Спафарий, Moscova.
Яцимирский 1910:	А. И. Яцимирский, Очерк жизни Николая Гавриловича Спафария // Н. Спафарий, Описание первыя части вселенныя именуемой Асии, в ней же состоит Китайское государство с прочими его городы и провинции, Kazan.

BDD-A28161 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

Anexa 1

Interpretări individuale. În unele cazuri, editorul face modificări în manuscris, intervenind cu comentarii particulare şi, în felul acesta, literarizând textul ediţiei. Astfel, cuvintele învechite, regionale sau/şi populare *aghiră* „ancoră" sunt înlocuite cu *ancoră* (nota 1 de la p. 37), *blemaţi*[37] – cu *să mergem* (p. 135), *cracatiţă* – cu *caracatiţă* (p. 751 şi nota 1), *cuhnea* – cu *bucătorie* (!) (p. 649 şi nota 2), *fârşit*– cu [*s*]*fârşit*[38] (p. 1003; vezi şi nota 1 de la p. 1479), *feşnic* – cu *sfeşnic* (p. 647; vezi şi nota 1 de la p. 1459), *fune* – cu *fun*[*i*]*e* (p. 919 şi 1243), *mă îngrec* – cu *mă îngreuez* (p. 1303), *mă înstrinez* – cu *mă înstr*[*e*]*inez* (p. 155), *linte* „lentilă" – cu *lentilă* (p. 1055), *miezi păresi* – cu *minezâ, păres*[37], *necătură* – cu [*î*]*necătură* (p. 835), *oaspelui* – cu *oaspe*[*te*]*lui* (p. 735 şi 1203), *paplomă* – cu *plapumă* (p. 785 şi nota 1), *petutindine* – cu *p*[*r*]*etutindine* (p. 753), *petutinderea* şi *petutindirilea* – cu *p*[*r*]*etutinderea* şi *p*[*r*]*etutindirilea* (p. 783), *scur* – cu *scur*[*g*] (p. 573), *spământari* – cu *spă*[*i*]*mântari* (p. 383), *tresviri* – cu *treziri* (p. 381 şi nota 1), *ţărăi* – cu *ţării* (p. 275, nota 2), *zuoa* – cu *zioa* (p.739 şi nota 1), *zua* – cu *z*[*i*]*ua* (p. 449, 495). Termenul *undezare* „fierbere" este interpretat diferit: *dundezar* (p. 373) şi *unde zare* (p. 1471). Sunt româneşti, nu slavone, cum crede editorul, cuvintele *coneţ* „sfârşit" (p. 567, nota 2 şi 1257, nota 2), p*avecerniţă* (p. 169), *pospai* „pulbere de făină", înlocuit cu *posâpaiu* (p. 1367), *potce* „necaz; ceartă" (p. 621 şi 1375). Gr. θαλαμος cu sensul „cămară" este considerat greşeală, propunându-se forma *chemarea* (p. 503 şi nota 1).

Anexa 2

Greşeli de transcriere: *adavare* în loc de *advare* „amuletă" (p. 1081), *amăţirea* î. l. d. *amăgirea* (p. 1131), *annu* (p. 467) î. l. d. *anu* (p. 466), *birnescu* î. l. d. *birnecu* (p. 1069), *blăstăm* î. l. d. *blastăm* (p. 569), *blăstămare* î. l. d. *blestemare* (p. 253), *cadeliniţă* î. l. d. *cadelniţă* (p. 1257), *către* î. l. d. *cătră* (p. 1265, vezi şi p. 859, p. 1471, nota 3), *cătri* î. l. d. *cătră* (p. 1251, vezi şi p. 887), *clicueşte* î. l. d. *clicuiaşte* (p. 79), *colaps* î. l. d. *coapsă* (p. 1255; vezi şi p. 683), *copac* î. l. d. *copaci* (p. 1241), *coriul* î. l. d. *coruiul* (p. 523), *cosescu* î. l. d. *sosescu* (p. 367), *crâşmariţa* î. l. d. *crâşmăriţa* (p. 1259), *cuflet* î. l. d. *suflet* (p. 1237), *cus* î. l. d. *sus* (p. 1427), *curabie* î. l. d. *corabie* (p. 87), *daie* î. l. d. *dar* (p. 1199), *deschis* î. l. d. *dechis* (p. 763 şi 1199), *diavol* î. l. d. *diiavol* (p. 909), *dundezar* î. l. d. *undedzare* (p. 373), *ghigheriu* î. l. d. *gigheriu* (p. 931), *gropa* (p. 255) î. l. d. *gropan,* eventual *gropană*[38] (p. 255), *feluri* î. l. d. *feliuri* (p. 841), *ficlenescu, fac curvă* î. l. d. *ficlenescu, fac cursă*[39] (p. 645), *fieşicarele* î. l. d. *fieştecarele* (p. 371), *iasu* î. l. d. *iau* (p. 115), *iscălitură* î. l. d. *icnitură* (p. 1229), *inimă* î. l. d. *inemă* (p. 67),

[37] Transcris: *blemachi*. Forma apare şi în *Scară*, scrisă, de data aceasta, corect: *blemaţi* (p. 1155).

[38] Paranteza pătrată aparţine editorului.

[39] Sintagma *miezi păresi* „mijloc al Postului mare", scrisă corect în *Scară* (vezi p. 1296), este interpretată de editor ca două cuvinte: *minezâ*, *păres*, cu sensul *postul mare* (vezi nota 1 de la p. 907).

BDD-A28161 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

încă î. l. d. *însă* (p. 1027), *înblânzire* î. l. d. *îmblândzire* (p. 669), *înăuntru* î. l. d. *înlontru* (p. 1155), *întregescu* î. l. d. *întreţescu* (p. 319), *junche* î. l. d. *junice* (p. 295), *locuesc* î. l. d. *lăcuesc* (p. 1067), *lăudaros* î. l. d. *lăudare* (p. 431), *lună noaia* î. l. d. *lună noaî* (p. 713), *mărturisure* î. l. d. *mărturisire* (p. 1205), *mâni* (p. 1245) î. l. d. *mâini* (p. 1245), *mă mâniescu* î. l. d. *mă mâhnescu* (p. 57), *mojăcu* î. l. d. *mojâcu* (p. 1305), *nădejde* î. l. d. *nedejde* (p. 133), *nemurirea* î. l. d. *nemuirea* (p. 271), *nevastuică* î. l. d. *nevăstuică* (p. 209), *nevrutu* î. l. d. *nevoite* (p. 55), *paradost* (p. 795) î. l. d. *pardos* (p. 794), *peatră* î. l. d. *piatră* (p. 502), *prea măruntul* î. l. d. *pre amăruntul* (p. 75), *de ăiiale* î. l. d. *de piiale* (p. 1197), *pieptu* î. l. d. *peptu* (p. 939), *precum* î. l. d. *pecum* (p. 1119), *prea* î. l. d. *pre* (p. 1053) *praf* î. l. d. *prav* (p. 1393), *praj* î. l. d. *praf* (p. 1093), *prăăvăscu* î. l. d. *prăvăscu* (p. 1391), *de pretutindinilea* î. l. d. *de petutindinilea* (p. 783), *purcetătoriu* î. l. d. *purcegătoriu* (p. 1395; vezi şi p. 383) *pustnic* î. l. d. *pustnic* (p. 461), *răcorialră* î. l. d. *răcorială* (p. 1259), *răzbboinicu* î. l. d. *războinicu* (p. 1407), *Sabaof* î. l. d. *Savaot* (p. 905), *sarat* î. l. d. *sărat* (p. 1319), *sângelui* î. l. d. *singelui* (p. 59), *se află* î. l. d. *să află* (p. 1125), *slăvescu* î. l. d. *slăbăscu* (p. 1427; vezi şi p. 233), *slăvire* î. l. d. *slăbire* (p. 227), *smerit* î. l. d. *smerind* (p. 999), *spăimântari* î. l. d. *spământare* (p. 359), *svintele* î. l. d. *sfintele* (p. 35), *svinţescu* î. l. d. *sfinţescu* (p. 35), *svinţire* î. l. d. *sfinţire* (p. 35), *svinţite* î. l. d. *sfinţite* (p. 35), *sfinţit* î. l. d. *svinţit* (p. 35), *sztăpânul* î. l. d. *stăpânul* (p. 719), *subţioară* î. l. d. *supţioară* (p. 93), *sunt* î. l. d. *sânt* (p. 1411, nota 1), *al şasele sunt* î. l. d. al *şasă sute* (p. 1137, vezi şi p. 419), *tâmpesc cu vederea* î. l. d. *tâmpescu vederea* (p. 93), *trag* î. l. d. *tras* (p. 125), *trupăş* î. l. d. *trepeş* (p. 663), *tulubă* î. l. d. *tulbă* (p. 1057), *ţiind* î. l. d. *ţâind* (p. 1089), *văzu* î. l. d. *arzu* (p. 861), *vrajdă* î. l. d. *vrajbă* (p. 1173), *în zadar* î. l. d. *în zădar* (p. 659).

Scăpări de litere sau de cuvinte: *a*[*l*][40] *cincelea anu* (p. 809), *dă*[*tă*]*toriu* (p. 343), [*cu*] *înpotrivire* (p. 119), *fi*[*i*]*u* (p. 245), *î*[*m*]*păcăciune* (p. 565), *mă în*[*c*]*redinţăz* (p. 1323), *î*[*n*]*doit* (p. 335), *înpreun*[*ă*] (p. 951), *înp*[*r*]*eună* (p. 961), *î*[*n*]*şiratu* (p. 191), *mâ*[*n*]*care* (p. 1309, 1317), *mâ*[*n*]*cător* (p. 351), *milostivir*[*e*] (p. 1259), *mirsinul* [*cel*] *sălbatecu* (p. 41), *muşcă*[*t*]*ură* (p. 293), *nă*[*i*]*mit* (p. 43), *nemilos*[*tiv*] (p.131), *potrivi*[*re*] (p. 953), *pr*[*e*]*begisc* (p. 1375), *răst*[*o*]*golesc* (p. 563), *s*[*c*]*ris* (p. 1421), [*scriitor de aducere*] *aminte* (p. 1443; vezi p. 1043), *troscot* [*sau chir*] (p. 41), [*s*]*us* (p. 1429).

Anexa 3

Atestări de cuvinte: *bdenui* în var. *bdenuescu* (p. 41), *brăhnace* (p. 291), *broboană* în var. *bruboană, borboană* (p. 901), *brobodealnic* (p. 929), *butaş* (p. 557), *butăşi* în var. *butăşăsc* (p. 557), *cigheriu* în var. *gigheriu* (p. 931), *caretaş* în var. *cărătaş* (p. 93), *colonel* în var. *colunel* (p. 601), *în conun* (p. 955), *curiozu* (p. 813), *descrie* (p. 309), *eclipsare* (p. 379), *drob* (p. 931), *dudă* (p. 955), *fil* (p. 393), *furculiţă* (p. 825), *general* în var. *ghenăraiu* (p. 271), *hăuli* (p. 975), *ijderitura* în var. *izdăritura* (p. 363), *îndemnu* (p. 883), *jipoiu* (p. 303), *lustră* în var. *lustru* (p. 721), *mânătarcă* în var. *mânătargă* (p. 93), *moceriţă*

[40] Transcris în *Scară*: *groapă* (p. 1187).

BDD-A28161 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)

în var. *mociorliţă* (p. 395), *moldoveneşti* (p. 1105), *monedă* (p. 915), *nefieros* (p. 207), *oblu* (p. 1119), *ojogi* (p. 961), *ofiţer* (p. 585), *omega* (p. 1121), *Orion*[41] (p. 1119), *pastramă* (p. 999), *patrie* (p. 959), *pielm* „făină" (p. 933), *politie* (p. 841), *porcină* (p. 285), *poslujnicie* (p. 313), *priimiinţă* „primire"(p. 303), *puntură* (p. 939), *răzui* în var. *răzuesc* (p. 181), *ristic* în var. *răstic* „fard" (p. 939), *smârdă* (p. 69), *smochinet* în var. *zmochinetul* (p. 955), *speculator* „călău" (p. 987), *stambă* (p. 933), *stirax* în var. *stirac* (p. 947), *terebint* în var. *terevin* „arbore" (p. 1003), *trezire* în var. *tresviri* (p. 381), *tuse* în var. *tusă* (p. 249), *ţaglă* (p. 69), *vântuesc* (p. 133).

[41] Îmbinarea se regăseşte în *Scară* în forma *ficlenescu sau supărare*, pe care editorul o găseşte incorectă, propunând varianta *ficlenescu*, *fac curbă* (p. 1483).

BDD-A28161 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:36 UTC)